

Riksintresse för kulturmiljövården

Biby (D10)

Biby, foto PB

KUNSKAPSUNDERLAG

Vården

Kunskapsvärde

Riksintresseområdet förmedlar kunskap kring en säteribildnings uppkomst, struktur och drift. Säteriets huvudbyggnad av trä är osedvanligt ålderdomlig trots senare ombyggnationer och att denna från början inte var ämnad som huvudbyggnad på gården. Att den ursprungliga huvudbyggnaden ersatts av en lika gammal byggnad av ekonomibyggnadskaraktär som ingått i gårdsfyrcanten, är ovanligt. Vidare är det ovanligt att denna i sin tur inte ersatts av en för tiden modernare byggnad vid något tillfälle. Huvudbyggnaden ger kunskap om flera speciella arkitektur-, byggnads- och teknikhistoriska drag. Övrig bebyggelse vid säteriet vittnar om typisk komplementbebyggelse i huvudsak av trä i en herrgårdsmiljö. Smeds- och snickarbyggnadens murfogning vittnar om ett signifikant drag hos byggnader uppförda på von Celsingska egendomar.

Att säteriet varit fideikommiss så länge har varit betydelsefullt ur immateriellt hänseende för att förstå varför Biby och liknande gods inte avstyckats eller arvskiftats. Markerna runt säterianläggningen ger kunskap om de fysiska effekterna av jordbruk i stordrift.

Ingenjörbron är i sig ett tecken på betydelsen av landförbindelse mellan markerna som delas av Hyndevadsån men som tillhört godset och utgjort en driftsenhet. Bron är närmast helt förfallen och riskerar att försvinna om inte åtgärder sätts in snarast.

Torpbebyggelsen i de småbrutna skogsområdena söder om säterianläggningen ger kunskap om förutsättningarna för säteriets ekonomiska drift med ett system av torpare och arrendegårdar som drev småskaligt lantbruk i kombination med mindre industriverksamheter t.ex. kalkproduktion och kvarnverksamhet. Bebyggelsen är bitvis välbevarad och det öppna landskapet omgivet av utmark ger en bra bild av godsstrukturens ”baksida”.

(I samband med länsstyrelsens översyn av länets riksintressen år 2011 konstaterades att riksintresset inte rymmer självägande byar. Riksintresset representerar snarare ett herrgårdslandskap som visar säteribildningens organisation med brukningscentrum, underlydande gårdar, utmarkstorp och småskalig industriverksamhet.)

Upplevelsevärde

Säterianläggningen har i sig stort upplevelsevärde. Bebyggelsens läge är lättuppfattligt då man närmar sig denna över öppna fält från norr, väster och i kanten av öppna fält från öster. Bebyggelsen vid säteriet har en representativ utformning och är arkitektoniskt och historiskt intressant.

Söder om säteriet vidtar skogsområden med småskaliga jordbruksmarker och flera välbevarade äldre torp som hört till säteriet. Dessa ligger markant ”på skogen” långt från den representativa säterianläggningen. Här finns också spår av mindre industriverksamheter lätt avläsbara i form av ruiner, kalkugn och kalkbrott. De småskaliga arrendegårdarna med sina tillhörande småbrutna marker är lätt uppfattbara som underlydande enheter till säteriet. Ingenjorsbron är av stor betydelse för att man ska kunna förstå och uppleva att markerna söder om Hyndevadsströmmen hört samman med Biby i norr.

Bruksvärde

Säteriet har idag stor betydelse som aktivt modernt lantbruk men även som historiskt minnesmärke i form av fideikommiss och besöksmål.

Det småbrutna landskapet söder om Hyndevadsströmmen har stor attraktivitet för friluftslivet. Den södra småbrutna delen sammanfaller med Hedlandets naturreservat som brukas bl. a. för friluftsliv. Ingenjorsbron nyttjas flitigt av fritidsfiskare men kan inte användas för överfart p.g.a. att delar av bron rasat.

Mål för att tillgodose riksintresset

- kunskapsvärde, upplevelsevärde och bruksvärde

Herrgårdslandskapet med sina inägor omgivna av skogsmark och där liggande torpmiljöer med småbruten jordbruksbygd ska vårdas och förvaltas så att de bevaras opåverkade så långt möjligt och kan upplevas. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse ska kunna upplevas så opåverkad som möjligt. I landskapet inneboende strukturer, vägsträckningar, diken, åkerholmar och bebyggelse etc. ska vårdas och brukas för att öka förståelsen och kunskapen om riksintresseområdet.

Lokalbefolkning, besökare och fastighetsägare ska vara medvetna om områdets värden så att dessa brukas varsamt och så att de kan vara en tillgång för bygden.

Det innebär att:

- Åtgärder ska genomföras på ett sådant vis att värdebärande företeelser inte påverkas negativt.
- Fortsatt brukande av jordbruks- och skogsmarken, bete av hagar, hävdade bryn och ängar.
- Alléer och parkanläggningar underhålls.
- Bebyggelse underhålls på antikvariskt anpassat vis.
- Ny bebyggelse underordnas befintlig bebyggelses struktur och utformning.
- Fornlämningar bevaras.

Beskrivning

Naturgeografi

Området delas av Hyndevadsström. Norr om denna dominerar stora öppna odlingsmarker kring det centralt placerade Biby säteri. Jordbruksmarkerna omges dock av flacka skogspartier som i söder gränsar mot Hyndevadsström. Söder härom är landskapet mer småbrutet med mindre ibland småflikiga öppna

jordbruksmarker. Skogsmarkerna är belägna på högre höjder och den norra stranden mot Hyndevadsström är brantare.

Dagens landskapsbild

De stora jordbruksmarkerna runt Biby säteri dominerar upplevelsen av landskapsrummet i området norr om Hyndevadsströmmen även om ca 50% av marken här utgör skogsmark. Jordbruksmarken är låglänt och flack. Söder om Hyndevadsström är upplevelsen av skogsmarken mer påtaglig där åkrarna är mindre och flikigare. Här finns också ett större antal torpmiljöer samt spår av äldre industriverksamhet. Ingenjorsbron förbinder båda sidorna. Bron är dock avstängd och kan ej brukas för överfart. Ett äldre vägnät förbinder torpen med säteriet.

Dagens brukande

Norra delen utgörs av ett högeffektivt modernt lantbruk i stordriftformat. Södra delen utgörs av Hedlandets naturreservat.

Dagens bebyggelsestruktur

Biby säterianläggning dominerar norr om Hyndevadsströmmen. Här finns säterianläggningen, arbetarbostäder, ekonomibebyggelse samt några enstaka torpmiljöer. I södra delen av området dominerar torpbebyggelsen och ett par fd arrendegårdar. Här finns också Hedlandets fd skola samt spår av industriverksamhet i form av en kvarnruin och kalkbrännerianläggning.

Historiska skikt

Förhistorisk tid - Enstaka fasta fornlämningar från järnåldern, ett gravfält strax norr om säteriet. Ingen känd avhyst bytomt.

Medeltid – Gillberga i öster uppförs under 1100-talet för att byggas om i senare tid.

Nyare tid - Biby säterianläggning representerar i grunden det högadliga sena 1500-talets bebyggelse och uppfördes på en terrassering för riksrådet Claes Göransson Stiernsköld. Huvudbyggnaden idag utgörs av en byggnad ursprungligen uppförd under slutet av 1500-talet eller ca år 1600 som portlider i en del av en fyrkantig gård av ansevärda mått. Den ursprungliga huvudbyggnaden är inte kvar. I trädgården på terrassen söder om huvudbyggnaden är två loftbodnar av timmer. Norr om huvudbyggnaden är sex flygelbyggnader av yngre datum (ca 1750-1850-tal). Öster om dessa byggnader är ekonomibebyggelsen. Den består bland annat av rödstrukturerade träbyggnader men även av en större murad smed- och snickarbyggnad från 1858 med säregen murning där slaggbitar satts in i murfogarna mellan fältstenarna. Gården ägs sedan 1782 av familjen von Celsing och utgör fideikommiss sedan år 1788 bland annat innefattande stora kulturhistoriskt unika konst- och antikvitetsinsamlingar från det ottomanska riket där släktingar tjänstgjort som utsända från svenska staten.

Söder om de öppna jordbruksmarkerna runt säteriet breder delar av godsets torplandskap ut sig. Torp som Orrnäs, Färjstugan, Björstorp, Priartorp, Lilla- och Stora trädort, Hedtorpet, Lekartorpet, Stockholmstorpet, Kolartorp, Sketorp finns i området. Flera av torpen uppfördes mellan 1789 och 1805 och har tillhörande ekonomibebyggelse. Priartorp och Hedtorpet var arrendegårdar till säteriet. Ursprungligen har ytterligare marker och torp hört till säteribildningen utanför föreslagna riksintressegränslinje. Intill Priartorp ligger Hedlandets fd skola uppförd under 1800-talets andra hälft samt en kalkugn som brukats tom början av 1900-talet. Söder om ugnen ligger ett kalkstensbrott. Intill Hedtorpet finns ruinerna efter Hedlandets kvarn belägen i Kvarnån. De odlingsmarker som ligger i anslutning till torplandskapet är småskaligt och till viss del lagt i träda. De visar ändå betydelsen av att nyttja all tillgänglig odlingsbar mark för försörjning.

Markerna norr och söder om Hyndevadsströmmen förbands med den sk Ingenjorsbron som nu är så förfallen att den inte kan korsas.

Värdetext 1987

Biby: Herrgårdslandskap i medeltida kolonisationsområde där den funktionella miljön med brukningscentrum, underlydande gårdar och utmarkstorp ännu är bevarad. Sätessgården har manbyggnad i trä från 1600-talets början. I området finns talrika odlingsrösen.

Historiska näringar

Jordbruk, skogsbruk, kalkbruk, kvarnrörelse.

Kommunikation

Båt, vägtrafik

Samhällsfunktioner

-

Makt

Frälsegård belagd sedan sent 1500-tal. Vid ca år 1700 övergick ägandet till Stockholmsköpmannen Johan Lohe vars familj den hörde till då den inköptes år 1781 av president friherre Gustaf Celsing. Fideikommiss sedan 1788 och i släkten Celsing ännu. Fideikommisset kommer enligt uppgift från Kammarrätten att hävas under 2011-2012.

Vems landskap

Adelslandskap. Fideikommiss. Söder om Hyndevadsström är Hedlandets naturreservat.

Visuella/ historiska samband

Den i jordbruksmarken centralt placerade säterianläggningen vittnar om jordbrukets betydelse för egendomen. Det utpräglade torplandskapet börjar söder om odlingsmarkerna och innefattar hela den södra delen av riksintresseområdet. Ingenjörnsbron.

Koppling till naturgeografi

Större sammanhängande ytor av jordbruksmark på de låglänta tidigare sjötäckta områdena mellan säteriet och Hyndevadsström. Här där den bästa jordbruksmarken finns har säteriet anlagts. I sprickdalgångarna i områdets södra del, där smärre och mindre jordbruksområden finns har torplandskapet tillåtit breda ut sig.

Administrativa uppgifter

Namn och identitet: Biby (D10)

Socken: Gillberga sn

Kommun: Eskilstuna

Karaktärstyp: Herrgårdslandskap

Karaktärsord: Säteribildning, corps de logi från 1600-talet i trä, flyglar, ekonomigård, torp, kvarn, Hedlandets skola, Ingenjörnsbron, frälse.

Nuvarande skyddsform

Fornlämningar, 2 kap. KML

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB

Riksintresseområde för friluftslivet 3 kap.6§ MB - Hjälmarens

PBL 8 kap. §13, 14, 17 – skydd för bebyggelse och bebyggelselägen.

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag.

Uttolkning av gräns 2014

I nordöst omfattas hela inägomarken närmast säterianläggningen. I sydväst omfattas centrala delar av det småbrutna odlingslandskapet med sina torp och arrendegårdar som tillhört säteribildningen.

Tid	Bebyggelse	Markanvändning	Kommunikation	Samhällsideologi Makt/sociala	Karaktärsområden/ lämningar, illustrationsförslag
Förhistoriskt tid	Enstaka fornlämningar i området				
Medeltid	Gillbergs kyrka i öster uppförs under 1100- talet				
Sent 1500-tal	Större fyrlängad säterigård	Jordbruk, betesdrift	Båt, väg	Frälse	Manbyggnaden
1700-tal	Flyglar till säteriet Torpbebyggelse Kvarn			Fideikommiss	Flyglarna. Antikvitetsamlingar från Ottomanska riket
1800-tal	Ingenjörbron. Smeds- och snickarbyggnaden 1858 Torpbebyggelse Hedlandets skola				Hedlandets skola, Torpmiljöer
1900-tal	Ny ladugård för lösdjursdrift 2010	Jordbruk Hedlandets naturreservat	Väg		Ladugården